

מאבק למניעת סגירתו של הוסטל לנפגעי נפש: מעורבות סטודנטים לעבודה סוציאלית בפרקטיקת מדיניות

אודי טימר, דפנה פרומר ועידית וייס-גל

מאמר זה עוסק במאבק לשינוי מדיניות בית חולים, שביקש לסגור לאלתר הוסטל לנפגעי נפש. היוזמה למאבק הייתה של סטודנטים לעבודה סוציאלית, ואליהם חברו מחנכים לעבודה סוציאלית מבית הספר לעבודה סוציאלית, משפטנים מהקליניקה לזכויות אדם בפקולטה למשפטים, ומומחים לסנגור מעמותת "ידיד". המאמר מתאר את שלבי המאבק ומהלכו, דן בגורמים שעוררו אותו ותרמו להצלחתו, ואת השלכותיו על הכשרה לעבודה סוציאלית ועל מעורבות בפרקטיקת מדיניות. דיון זה חשוב לאור הפער הניכר בין השיח של העבודה הסוציאלית, הדורש מעובדים סוציאליים להיות מעורבים בשינוי מדיניות הפוגעת בלקוחותיהם ולקדם צדק חברתי וזכויות אדם, לבין המציאות בפועל, שבה פרקטיקת המדיניות נמצאת רק בשולי התערבויותיהם.

מילות מפתח: פרקטיקת מדיניות, מאבק חברתי, סטודנטים לעבודה סוציאלית, הכשרה לעבודה סוציאלית, נפגעי נפש, עורכי דין, משפטנים

מבוא

מקצוע העבודה הסוציאלית בישראל ובמדינות אחרות מושתת על ערכים, חזון ועקרונות ליבה, המייחדים אותו ממקצועות עזרה אחרים. שוויון, כבוד האדם וערכו, צדק חברתי, זכויות אדם, שותפות וקביעה עצמית מוגדרים כערכיו המרכזיים (איגוד

המחברים מבקשים להודות לדיירי ההוסטל, לרן מלמד סמנכ"ל עמותת "ידיד", לד"ר אמיר פז-פוקס, לעו"ד עדי ניר בנימיני ולעו"ד הישאם שבאיטה, לסטודנטיות למשפטים מיכל אברהם ודנה גולדשטיין מהקליניקה לזכויות אדם בפקולטה למשפטים, אוניברסיטת תל-אביב, לפרופ' ריקי סויה, לד"ר גיא שילה ולד"ר ליה לוי מבית הספר לעבודה סוציאלית ע"ש בוב שאפל, אוניברסיטת תל-אביב ולעובדים הסוציאליים (אז סטודנטים בשנה האחרונה ללימודיהם): אלון אבירם, רון בן אבו, מור גואטה, עדי דגן, לילך לנצט-פינס, מיכל מאירס, בתיה רוניק ושירה יום טוב.

העובדים הסוציאליים, 1996; NASW, 2009; IFSW, 2000). קידום חברה מכלילה שבה בני אדם, ללא קשר למעמד חברתי, לאום, מגדר, צבע עור, נטייה מינית, גיל ויכולת פיזית ונפשית נהנים מנגישות שווה לטובין חברתיים ומיכולת לממש את יכולתם ושאיפותיהם, הוא חזונו המרכזי (NASW, 2009). גישת "האדם בתוך סביבתו", הרואה את מצוקותיהם של בני אדם, בין היתר, כשלוחות של מבנה חברתי והסדריו, והמדגישה פעולה משולבת לקידום שינויים בפרט, במשפחה, בקהילה ובחברה, הפכה לעקרון ליבה של המקצוע (בוכבינדר, 2013; Hare, 2004; CSWE, 2008).

ערכיו, חזונו ועקרונותיו של המקצוע דורשים מכלל העובדים הסוציאליים לאמץ גישה ביקורתית כלפי ההסדרים החברתיים. הם נדרשים לפעול במצבים שבהם מופרות זכויותיהם, כבודם או יכולתם של בני אדם לקביעה עצמית, ובכלל זה גם במצבים שבהם חסרה מדיניות אפקטיבית ומתאמת, שיש איום על המשכה של מדיניות מיטיבה או שיש מדיניות מפלה, לא צודקת, הפוגעת באיכות חייהם של בני אדם (בר-גל, 2012; וייס-גל וגל, 2011; קאופמן, 2005; קדמן, 1992; Haynes & Mickelson, 2009; Jansson, 2008). לשם כך ביקש המקצוע לשלב בתוכו מגוון רחב של התערבויות, כגון עבודה קהילתית, סגור חברתי, אקטיביזם חברתי ופרקטיקת מדיניות, שייעודם הוא קידום שינויים חברתיים ברמות ובהיקפים שונים (יצחקי ובוסטין, 2013; סדן, 2009; קאופמן ועמוס, 2013; Hoefler, 2006). חשיבות המעורבות בפרקטיקת מדיניות קיבלה בישראל ביטוי בדוח ועדת הרפורמה, שקבע כי יש לאמץ במחלקות לשירותים חברתיים (משרד הרווחה והשירותים החברתיים, 2010).

הכשרה לעבודה סוציאלית, המבקשת לעצב בוגרים המסוגלים לממש את ערכי המקצוע, חזונו ועקרונותיו, חייבת לעצב בוגרים ועובדים סוציאליים המסוגלים לשלב בעבודתם פרקטיקות לשינוי חברתי (וייס-גל וגל, 2011; קאופמן, 2012; קאופמן ועמוס, 2013; Cummins, Byers, & Pedrick, 2011). המועצה להכשרה לעבודה סוציאלית בארצות-הברית קבעה, לדוגמה, כי אחד מעשרת כישורי הליבה (core competencies) שצריכים להיות לכל עובד סוציאלי הוא היכולת לעסוק בפרקטיקת מדיניות (CSWE, 2008).

עם זאת, יש המצביעים על כך שההכשרה לעבודה סוציאלית לא מצליחה לעצב בוגרים המעוניינים או המשלבים בפועל פעולות לשינוי מדיניות במסגרת עבודתם השגרתית (Weiss-Gal, 2008; Rocha, Poe, & Thomas, 2010). פער זה הוליד דיונים רבים על מאפייני ההכשרה הנחוצים כדי ליצור בוגרים העוסקים בפרקטיקת מדיניות (קאופמן ועמוס, 2013; Derigne, 2011; Gibbons & Anderson & Harris, 2005; Gray, 2005; Weiss-Gal, Gal, & Katan, 2006; Weiss-Gal & Savaya, 2012; Wolfer & Gray, 2012). במסגרת הדיונים נטען כי יש ליצור סביבה לימודית המאפשרת חשיבה ביקורתית, המבהירה את התפקיד החברתי של העבודה הסוציאלית ומזמנת אפשרויות מגוונות להתנסות בהתערבויות לשינוי מדיניות.

מאבק למניעת סגירתו של הוסטל לנפגעי נפש: מעורבות סטודנטים לעבודה סוציאלית בפרקטיקת מדיניות

מאמר זה מבקש לתרום לדיון על ההכשרה לפרקטיקת מדיניות ועל מעורבות עובדים סוציאליים בפרקטיקה זו. זאת באמצעות תיאור וניתוח של מאבק ספונטני שארגנו סטודנטים לעבודה סוציאלית בשנתם האחרונה ללימודים בבית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטת תל-אביב למען שינוי מדיניות של בית חולים, שקבעה שיש לסגור לאלתר הוסטל לנפגעי נפש. היוזמה למאבק הייתה של סטודנטים, והם ניהלו אותו תוך שיתוף פעולה עם עמותת "ידיד", עם עורכי דין מהקליניקה לזכויות אדם בפקולטה למשפטים, ועם מחנכים לעבודה סוציאלית. תיאור המאבק והדיון בגורמים שיצרו ואפשרו אותו בתוך כתלי בית הספר מחד גיסא, ודיון בגורמים שהובילו להצלחתו מאידך גיסא, עשויים להרחיב את הידע על מאפייני ההכשרה הנדרשת כדי לעצב בוגרים העוסקים בפרקטיקת מדיניות, ועל גורמים המסייעים למאבק מוצלח במדיניות שמוגדרת כפוגעת באיכות חייהם וזכויותיהם של לקוחות.

במאמר חמישה פרקים: תיאור המאבק עומד במרכז הפרק הראשון. הפרק השני דן בגורמים שקידמו את עצם היווצרותו. הפרק השלישי מנתח את הגורמים שהובילו להצלחתו. השאלה מה מאבק זה מלמד על ההכשרה הנדרשת כדי לעצב בוגרים המעורבים בפרקטיקת מדיניות נדונה בפרק הרביעי, והפרק החמישי מוקדש לסיכום.

תיאור המאבק

הרעיון להיאבק למען שינוי מדיניות בית חולים שקבעה שיש לסגור לאלתר הוסטל לנפגעי נפש התעורר במסגרת הסמינר "עבודה סוציאלית עם נפגעי נפש" שניתן לתלמידי שנה ג'. במסגרת הסמינר, שעסק בדרכי התערבות עם נפגעי נפש ומשפחותיהם, שולבו הסטודנטים (כ-20) בשירותים שונים בתחום בריאות הנפש יומיים בשבוע לאורך כל שנת הלימודים.

כחלק מחובות הלימודים התבקשו התלמידים להציג סוגיות ודילמות המתעוררות במהלך עבודתם המעשית. באחד השיעורים (12 במרץ 2012) שתי סטודנטיות, שעשו את הכשרתן המעשית בבית חולים לנפגעי נפש, הציגו סוגיה שלדבריהן "פוגעת בערכים המקצועיים שלהן". הן סיפרו כי בית החולים מפעיל מזה שלושה עשורים הוסטל המיועד לאנשים המתמודדים עם מחלות נפש מתמשכות לאחר אשפוז פסיכיאטרי, כשלב מעבר למגורים בקהילה. ההוסטל מיועד בעיקר לנפגעי נפש חסרי עורף משפחתי או חברתי. באותה עת התגוררו בהוסטל עשרה דיירים, והצוות המקצועי כלל עובדת סוציאלית שהיא מנהלת ההוסטל ו"אם בית".

הסטודנטיות סיפרו כי הנהלת בית החולים החליטה לסגור את ההוסטל תוך חודש ימים. ההנהלה הסבירה לצוות כי החלטה זו נובעת מדרישת העירייה לפנות את המבנה

בשל היותו "מסוכן למגורים". החלטה זו הגיעה לידיעת הדיירים באופן לא פורמלי ("שמועה"), וזאת אף על פי שכמה שבועות קודם לכן הם חתמו עם בית החולים חוזה מגורים לשנה נוספת. חתימה זו, סיפרו הסטודנטיות, הקנתה לדיירים תחושת רגיעה וביטחון מתוך ידיעה שיש להם שנה נוספת להתכונן למעבר לדור מוגן בקהילה. הסטודנטיות התרשמו כי החלטה זו נפלה על הדיירים "כרעם ביום בהיר", ושמועת הפינוי גרמה להם טלטלה רגשית. הדיירים התבקשו למצוא במהירות פתרונות חלופיים למגורים בקהילה, שגם עלותם יקרה יותר, והם חשו חרדה, כעס וחדנות, מה שיצר גם מתחים בין הדיירים. אצל חלק מהם ניכרה רגרסיה במצבם הנפשי. הסטודנטיות דיווחו שאף שהצוות המקצועי בהוסטל הופתע מההחלטה ולא היה שלם עם ביצועה החפוז בשל השלכותיה על הדיירים, הוא החל לממש את ההחלטה. החובה לפינוי בהול נראתה לסטודנטיות תמוהה, הן בשל פתאומיותה והן בשל עמימות ההסברים שנתן בית החולים. הסטודנטיות חשו מוטרדות ממדיניות זו.

במהלך הצגת המקרה והדיון שהתפתח בעקבותיו, הציע אחד הסטודנטים לבחון מחדש את מדיניות בית החולים ולברוק אם אפשר לשנותה. התחושה הייתה שאם מדיניות זו עלולה לפגוע בדיירים, יש להיאבק בה ולפעול למען שינוייה. כבר במהלך השיעור התגבש "צוות מאבק" שביקש לבחון את מדיניות בית החולים ואת השאלה אם יש מקום לסייע לדיירים להיאבק בה. הסטודנטים קיבלו את הסכמתה ועידודה של מורת הסמינר.

עוד באותו היום נוצרה קבוצה של שבעה סטודנטים וזו גיבשה נייר עבודה ראשוני שכלל את תיאור הבעיה במדיניות בית החולים. המסמך הוצג לפני חמישה מרצים בבית הספר שהצטרפו לצוות, ובמקביל התקבלה תמיכה מהנהלת בית הספר לקיום המהלך. בין המרצים שהצטרפו היו עורך דין המתמחה בזכויות אדם ומנהל בכיר בארגון סנגור חברתי. בראש הצוות עמד אחד הסטודנטים. שתי הסטודנטיות שהעלו את הבעיה בכיתה העדיפו שלא לרכז את הפעילות, בין היתר מתוך חשש שפעולתן עלולה לסכן את מדריכתן, עובדת בית החולים.

מכיוון שבשלב זה עדיין לא היה ברור אם אכן יש בעיה במדיניות בית החולים, הוחלט לאסוף מידע על רמת הבטיחות של הבניין שבו נמצא ההוסטל, שבית החולים, כאמור לעיל, טען שעקב ליקויים בו יש לפנותו מיד. צוות המאבק החליט שלא לשתף את דיירי ההוסטל בשלב זה במהלכים, כדי שלא לעורר אצלם ציפיות בטרם ייאסף מידע על מסוכנות המבנה. אחת הסטודנטיות פנתה למדור פניות הציבור של מחלקת ההנדסה ברשות המקומית שבתחומה נמצא ההוסטל, שאליה יכול לפנות כל אזרח לצורך הצגת שאילתות או בירורים. בבדיקה זו התברר כי העירייה ערכה ביקורת הנדסית במבנה ביוני 2011, וקבעה כי המבנה מוגדר "מסוכן". לאחר קבלת התשובה מהעירייה נבדק "חוק מבנים מסוכנים" באתר האינטרנט של העירייה והתברר שהסעיף שעל פיו הוגדר המבנה "מסוכן" אינו מחייב פינוי דיירים במהלך הסרת המפגעים.

מאבק למניעת סגירתו של הוסטל לנפגעי נפש: מעורבות סטודנטים לעבודה סוציאלית בפרקטיקת מדיניות

כלומר, דרגת הסיכון של המבנה אינה מחייבת פינוי דיירים בעת עבודות השיפוץ. מידע זה סתר את הטיעון העיקרי שבגיננו ביקשה הנהלת בית החולים לפנות את הדיירים מההוסטל באופן בהול ומידי. עוד התברר כי הרשות המקומית הודיעה להנהלת בית החולים על ממצאיה כבר ביולי 2011, לצד דרישה להסרת המפגעים הבטיחותיים תוך 90 יום. היות שבית החולים לא עשה דבר, שלחה העירייה מכתב תזכורת בנובמבר 2011. למרות זאת הנהלת בית החולים חתמה עם הדיירים הסכם שכירות לשנה נוספת בפברואר 2012.

מידע זה הוביל את הצוות להחלטה להתערב לשינוי מדיניות בית החולים. הדבר נראה דחוף במיוחד לאור ההשלכות הפסיכו-סוציאליות החמורות, שצוות המאבק התרשם שעלולות להיגרם לדיירים כתוצאה מפינוי מידי, בטרם סיימו את תוכנית השיקום גם הנזק הכלכלי הצפוי שנאמד באלפי שקלים לכל דייר, שנבע מהפער בין עלויות המגורים בהוסטל לבין העלויות של דיור מוגן בקהילה, הניע את המאבק. צוות המאבק גם חשש מעמימות המסרים של בית החולים ביחס להגדרת הייעוד של מבנה ההוסטל לאחר הפינוי והשיפוץ, והיה חשש שהוא ייסגר לצמיתות, אף על פי שהוא נותן מענה ייחודי לאחר אשפוז לנפגעי נפש חסרי מערכות תמיכה.

בשלב זה הוחלט לצרף לצוות המאבק גם שני עורכי דין מהקליניקה לזכויות אדם בפקולטה למשפטים. המשפטים העריכו כי פינוי הדיירים בתקופה שבה חווה הדיור תקף אינו חוקי. הערכה זו הפיחה תקווה ואופטימיות בצוות המאבק המתרחב, והוא החליט להציב לעצמו מטרה מידית: לשנות את מדיניות בית החולים כך שיימנע פינוי הדיירים מההוסטל שנקבע לחודש וחצי לאחר מכן. זאת ועוד, הוחלט להיאבק למען התחלת פעולות שיפוץ מבנה ההוסטל מיד, ולמען שמירה על ייעודו של ההוסטל גם לאחר סיום תקופת החוזה עם הדיירים.

צוות המאבק התחלק לארבע תת-קבוצות כדי להתמקד בעבודה מקבילה בערוצים שונים. את החלוקה עשה ראש צוות המאבק על פי העדפות המשתתפים ועל פי האסטרטגיות המרכזיות בפרקטיקת מדיניות (Figueira-McDonough, 1993). הקבוצה הראשונה כללה שלושה סטודנטים ושלושה עורכי דין מהקליניקה לזכויות אדם והתמקדה בערוץ המשפטי. הקבוצה השנייה כללה שני סטודנטים ומרצה המתמחה בתחום התקשורת והתמקדה בערוץ התקשורת. קבוצה זו עסקה בהכנת תשתית תקשורתית (מיפוי עיתונאים, ניסוח הודעות לתקשורת, כתיבת כתבות רקע ועוד) ותכנון דרכים להיעזר בה בהמשך. הקבוצה השלישית כללה שני סטודנטים ועסקה בערוץ הפרלמנטרי. היא מיפתה חברי כנסת, שרים או פקידים בכירים במשרד הבריאות שעשויים להירתם למאבק, ופנתה אליהם שישתמשו בכלים העומדים לרשותם כדי להפעיל לחץ על הנהלת בית החולים. הקבוצה הרביעית עסקה בערוץ הקהילתי כדי להרחיב את מספר הפעילים במאבק. בקבוצה זו היו שלושה סטודנטים, והיא עסקה בהפעלה חברתית שכללה גיוס פעילים נוספים הן מקרב המרצים והן מקרב סטודנטים

אחרים בבית הספר, מאגודת הסטודנטים ומארגון "עוסי"ם שינוי" (ארגון סטודנטיאלי ארצי למען קידום מקצוע העבודה הסוציאלית וקידום שינויים חברתיים, הפועל בבתי הספר ובמחלקות לעבודה סוציאלית).

ואלה הפעולות שננקטו בשלב זה: (א) שליחת מכתב להנהלת בית החולים מטעם עמותת "ידיד" ובו שאלות הנוגעות לסגירת ההוסטל; (ב) שליחת מכתב לסגן שר הבריאות באמצעות חבר כנסת מאחת מסיעות האופוזיציה, שניאות לעשות זאת לאחר שצוות המאבק פנה אליו בבקשה; (ג) בדיקת אפשרות להגיש בקשה מטעם הדיירים לצו מניעה נגד החלטת בית החולים.

לאחר כעשרה ימים, שבהם לא התקבלו תשובות מהנהלת בית החולים ומסגן שר הבריאות, ולאור המשך פעילות בית החולים לפינוי הדיירים בתאריך שנקבע מראש, הבין צוות הפעולה כי הזמן אוזל. בשלב זה הוחלט להתמקד בערוץ המשפטי ולפעול להגשת צו מניעה כדי למנוע את הפינוי המתוכנן. הוחלט לשתף את הדיירים במאבק המתגבש ולברוק את מידת נכונותם ליטול בו חלק.

בהתייעצות עם צוות המשפטנים הוחלט לקיים פגישה עם הדיירים מחוץ לכותלי ההוסטל בשעות הערב. את ההזמנה מסרה לדיירים אחת הסטודנטיות שעשתה בהוסטל את הכשרתה המעשית. בפגישה, שנערכה בגינה ציבורית, נכחו חמישה סטודנטים וחמישה דיירים (מתוך עשרה). הדיירים הביעו תסכול, כעס ואובדן אמון במערכת המטפלת, לצד חשש שמהלך מחאתי מצדם יגרור פגיעה בהם מצד הנהלת בית החולים. חלק מהם הביע חוסר אמון ביכולתם לשנות את המצב שנכפה עליהם. אחת הדיירות אמרה: "...אין לנו שום סיכוי, מי בכלל יתייחס לחולי נפש שאין להם משפחה או כוח". הסטודנטים שיתפו את הדיירים בהערכתם שאפשר למנוע את הפינוי המידי, אם כי אין ביכולתם להבטיח זאת. לאחר היסוס הביעו חמישה דיירים רצון להיאבק בהחלטת בית החולים. במהלך הפגישה פורטו לפני הדיירים כל הבירורים והמהלכים שבוצעו עד כה. בפגישה זו הבין הצוות כי חמשת הדיירים האחרים בחרו שלא להיאבק ולכן לא הגיעו לפגישה.

במקביל, במישור הפרלמנטרי, המשיכה תת-הקבוצה שעסקה בערוץ זה, לאתר חברי כנסת שיהיו מעוניינים להשתמש בכלים פרלמנטריים העומדים לרשותם כדי לבחון את מדיניות בית החולים. הצוות יצר קשר עם חמישה חברי כנסת. אחד פעל מיד ושלח מכתב לסגן שר הבריאות. חברת כנסת אחרת הביאה את העניין לידיעתו של סגן שר הבריאות. חבר כנסת נוסף הביע נכונות להעלות שאילתא דחופה, אך בפועל לא עשה זאת. העוזרות הפרלמנטריות של שני חברי כנסת אחרים השיבו שהבקשה הועברה לעיונם של חברי הכנסת. במקביל נשלחו מכתבים המפרטים את הבעיה ליושב ראש ועדת העבודה, הרווחה והבריאות, ולמבקר המדינה. במהלך כל הפעילות לא התקבלו תגובות משני אישים אלה.

תת-הקבוצה שהתמקדה באמצעי התקשורת עסקה במקביל בהכנת חומרי רקע

מאבק למניעת סגירתו של הוסטל לנפגעי נפש: מעורבות סטודנטים לעבודה סוציאלית בפרקטיקת מדיניות

כתובים על הבעיה, שכללו הודעות לתקשורת וכתבות שלד, ורוכזו מסמכים שאפשר יהיה להעבירם לערוצי התקשורת. הצוות פנה לשתי עיתונאיות הכותבות בנושאי רווחה כדי שיפרסמו כתבות בנושא. מתוך הערכה שיידרשו שותפים נוספים למאבק, ערך צוות הקהילה פעולות הסברה לכלל הסטודנטים בבית הספר. נעשתה פנייה לשיתוף פעולה עם ארגוני סטודנטים ארציים, והם הביעו הסכמה ליטול חלק במאבק. במסגרת פעולות אלה הוכנו מצגות אלקטרוניות, כרזות (שמימנה התאחדות הסטודנטים), מכתבים, מאמרי דעה, ואף סרטון אנימציה המתאר את המאבק, שיועד להפצה ברשתות חברתיות.

בשלב זה התקבלה תשובה פורמלית מהנהלת החולים:

...ההוסטל הוגדר כמסוכן לציבור ואי לכך נאלצנו לפנותו בהקדם מכל הדיירים בניגוד לרצונם ורצוננו. תהליך השיפוץ יהיה ארוך ביותר, להערכתנו לפחות שנה, ולכן חשבנו שנכון לפנות את הדיירים...

כיוון שצוות המאבק מצא שמצבו הבטיחותי של הבניין לא תאם את דברי מנהל בית החולים, הוחלט להמשיך במאבק.

הימים המועטים שנותרו עד לתאריך שנקבע לפינוי (1.5.2012) חייבו התארגנות מהירה. סטודנטים ועורכי הדין נפגשו עם חמשת הדיירים שהסכימו להצטרף למאבק וקיבלו מהם הסכמה לייצוג משפטי. הדיירים הוחתמו על ייפוי כוח ונאסף מידע הקשור לחוזי הדיור שנחתמו עמם. המשפטנים השלימו את הכנת התביעה. התביעה כללה גם בקשה לצו מניעה בשם של חמישה דיירים והיא גובתה בחוות דעת מקצועית שהכינה מרצה מומחית בתחום בריאות הנפש. כמה ימים לאחר מכן (24.4.2012) הוגשה בשם הדיירים בקשה לצו מניעה, ותשלום אגרת בית המשפט מומן מתרומות. בערבו של אותו יום הוציא שופט השלום צו מניעה זמני האוסר על פינוי הדיירים לחמישה ימים, שבהם יוכל משרד הבריאות לנמק את מדיניותו.

בשלב זה התברר כי המהלך המשפטי לא מנע את המשך הלחץ לפינוי ההוסטל שהפעילה הנהלת בית החולים על הדיירים. הדיירים חוו פחד וחרדה, בשל מה שנתפס כאיום כלפיהם מצד ההנהלה. אחת הדיירות סיפרה: "...הם אמרו לנו שדייר שלא ימצא לו פתרון בתוך שבועיים יוחזר לאשפוז ויילקח אליו בכוח...". צוות המאבק החליט להגיב, ומשפטני הצוות פנו ליועץ המשפטי של משרד הבריאות. פנייה זו כללה בקשה להזכיר ולהבהיר את החובה שהוטלה על בית החולים לפעול, בהתאם לרוח צו המניעה שקבע שופט השלום, קרי, איסור לפעול בצורה כלשהי, ישירה או עקיפה, עד למועד הדיון הבא.

לקראת הדיון השני בצו המניעה (שהתקיים ביום 30.4.2012) הוחלט להרחיב את המאבק באמצעי התקשורת. חברי תת-הצוות שעסקו בתחום התקשורת הכינו כתבות רקע והודעות לעיתונות כדי לתת פומבי לסוגיה. ואכן לאחר הדיון הראשון בבית

המשפט הצליח המאבק לעורר עניין, והנושא זכה לתשומת לב באמצעי התקשורת (לדוגמה: אפרים, 2012; מבט, 2012; קרטס בנין, 2012: שלו, 2012).

ביום הדיון השני בבית המשפט התחלקו הפעילים לשתי קבוצות. קבוצה אחת ליוותה את חמשת הדיירים לדיון בבית המשפט, לאחר שהם הביעו רצון לקחת בו חלק (לאחר שהדיירים נתנו יפויי כוח לעורכי הדין, נוכחותם בבית המשפט לא הייתה מחויבת). הערכת הצוות הייתה שנוכחותם בדיון חשובה להמשך מעורבותם ולפיתוח תחושת יכולת עצמית. הקבוצה השנייה עסקה בתכנון הפגנה בפתח בית המשפט. להפגנה היו שתי מטרות: שהמאבק יצולם "בצבעים שתקשורת אוהבת", ושהפרסום התקשורתי למאבק יעניק לדיירים תחושה שהם לא לבד במאבקם ושאינם נוספים מזדהים עם מטרות. להפגנה הגיעו עשרות סטודנטים מבית הספר. הייתה זו תוצאה של תהליכי הסברה וגיוס שעשה צוות הקהילה (דיוור מקוון, הסברה בכיתות, תליית פוסטרים עם הזמנה להצטרף למאבק ולהשתתף במחאה) ושל תמיכת מרצים והנהלת בית הספר במאבק.

בדיון בצו המניעה בבית המשפט טענה היועצת המשפטית של משרד הבריאות כי בידה הצעת עבודה לשיפוץ מבנה ההוסטל. לפי הצעה זו השיפוץ יארך כשנה ויעלה כ-400,000 ש"ח. עוד נטען כי בשל חוסר תקציב ולאור רמת הסיכון של המבנה החליטה הנהלת בית החולים לפנות את הדיירים. באותו דיון הודתה הנהלת בית החולים כי נעשה מהלך לא ראוי של החתמת הדיירים על חוזה שכירות, ולכן הביעה הסכמה לפצות כספית כל דייר על הפרש העלויות בין שכר הדירה הנדרש בהוסטל לבין הנדרש בדיוור המוגן, סכום של עשרות אלפי שקלים. בדיון טענו המשפטנים מצוות המאבק, שמעבר להפרת החוזה, מדובר גם בפרשנות לא נכונה של החוק, ומצבו של מבנה ההוסטל אינו דורש פינוי מידי כפי שנטען. בסיום הדיון החליט השופט על הארכת צו המניעה לפינוי הדיירים עד למועד הדיון הבא, שנקבע ל-6.5.2012, כדי לאפשר למשרד הבריאות לבחון את עמדתו לאור התכנים שהועלו בדיון ולזמן לדיון גורמי הנדסה מהעירייה.

תחושת ההישג שבאה ממניעת הפינוי שנקבע ליום המחרת (1.5.2012) מילאה את הדיירים ואת צוות המאבק באופטימיות רבה ובתחושת כוח להמשיכו. תחושה זו התעצמה עם יציאת הפעילים מבניין בית המשפט ופגישתם עם עשרות הסטודנטים שמחו נגד החלטת בית החולים. אחת הדיירות ביטאה כך את תחושתה: "...זאת פעם ראשונה בחיי שאני מרגישה שאני אדם, שקולי נשמע... שלא לוקחים אותי כמובנת מאליה."

באותה עת עסקה קבוצה נוספת של סטודנטים ומורים בהכנות אחרונות ל"פעילות כף" שתוכננה לדיירים לאותו ערב. את הפעילות מימן תורם שביקש להישאר בעילום שם, ואמנים התנדבו ליטול בו חלק. המטרה הייתה להפיג את המתח והלחץ שנוצרו בקרב הדיירים. צוות ההוסטל ידע מראש על הפעילות המתוכננת. כמה שעות אחרי

מאבק למניעת סגירתו של הוסטל לנפגעי נפש: מעורבות סטודנטים לעבודה סוציאלית בפרקטיקת מדיניות

הדיון בבית המשפט התאספו הדיירים (ביניהם גם כמה דיירים שלא היו בין הדיירים שנרתמו למאבק) והפעילים בחוף הים, לביילוי משותף ולפריקת מתח.

יומיים לאחר מכן קיבלה אחת המשפטניות בצוות המאבק שיחת טלפון מהיועצת המשפטית של בית החולים. היועצת הזמינה את פעילי המאבק לשיחה שהוגדרה "יישור הדורים" עם מנהל בית החולים. לפגישה ב-2.5.2012 הגיעו שני סטודנטים, מורה אחד ושני עורכי דין. בפגישה הבהיר מנהל בית החולים כי אינו מתחייב להפעיל שוב את ההוסטל בייעודו המקורי משיקולים כלכליים, והתחייב לפצות את הדיירים בשל הפרת החוזה, כפי שהתחייב בבית המשפט, בסכום של כ-100,000 ש"ח. הוא טען כי הצורך בפינוי נובע מהסכנה הבטיחותית ומחוסר תקציב של 400,000 ש"ח הנדרש להסרת המפגעים. התכנים שהועלו בפגישה זו עוררו חשש שהשופט בדיון הבא יימנע מלהיכנס לשיקולי תקציב של משרד הבריאות, ויקבל כפשרה את הפיצוי הכספי המוצע לדיירים בגין הפרת החוזה עימם ויחייב פינוי מידי של הדיירים. לפיכך הבין צוות המאבק כי עליו להגיע לדיון הבא כשבדין פתרונות חלופיים חזקים ומשכנעים, שיבטיחו את הסרת איום הפינוי. צוות המאבק החליט לפנות למהנדס בניין מטעמו, שיפרט את הפעולות ההנדסיות הנדרשות להסרת המפגעים במבנה. הצוות פנה לקבלן בניין הרשום בפנקס הקבלנים, וזה הכין הצעת מחיר לביצוע העבודה על פי המפרט ההנדסי. עלות העבודה הוערכה לכל היותר ב-60,000 ש"ח ומשך העבודה הוערך בימים ספורים בלבד. הערכות אלה לא עלו בקנה אחד עם הנתונים שהציגה היועצת המשפטית של משרד הבריאות לבית המשפט.

בבוקר הדיון השלישי בבית המשפט (6.5.12) הוציא צוות המאבק הודעה לתקשורת שכותרתה: "כמה עולה למדינה לפנות הוסטל לנפגעי נפש ולפגוע בשיקום הדיירים?" ההודעה המשיכה: "כ-60 אלף ש"ח בלבד יידרשו להסרת המפגעים המסוכנים במבנה בהוסטל, פחות מאשר יידרש למדינה לפצות את הדיירים על הפגיעה בהם". מהלך זה עורר כלי תקשורת נוספים להתעניין במאבק, לשלוח נציגים לבית המשפט ולהיערך לכתבות וצילומים.

בדיון זה הציגו עורכי הדין מצוות המאבק את ממצאיו של המהנדס מטעמם. כמו כן הוצגה חוות הדעת של מהנדס הרשות, שהוזמן על פי דרישת השופט, ואשר את טיעוני באי כוחם של הדיירים כי לפי הסעיף המתייחס למסוכנות המבנה יש צורך בתיקון אך לא בפינוי. בסיום הדיון פסק השופט: "...ניתן בזאת צו מניעה זמני כמבוקש בעתירת המבקשים בסעיפים.... למדינה יש אפשרות לערער תוך 15 יום...". לאחר כמה ימים הודיעה הפרקליטות של משרד הבריאות שאינה מוצאת מקום לערעור. בית החולים התחיל מיד בעבודות להסרת המפגעים הבטיחותיים מבניין ההוסטל ואלה הסתיימו כעבור יומיים. בשלב זה המבנה חדל להיות "מסוכן" והדיירים המשיכו להתגורר בו, בהתאם לחוזה שנחתם עמם.

ההתרגשות של כל מי שלקח חלק במאבק הייתה רבה מאוד. עוד במסדרונות בית

המשפט הדיירים התחבקו עם הסטודנטים והמשפטנים והודו להם שוב ושוב על שלחמו עבורם ונתנו לקולם להישמע. אחד הדיירים אמר: "לא עלה על דעתי שאפשר בכלל להילחם בהחלטת בית החולים". לדבריו, בעיניו זאת לא הייתה אפשרות בכלל, אף על פי שחש שנעשה להם עוול. הוא הודה לסטודנטים על שהזכירו לו שאפשר ומותר להם להילחם על זכויותיהם.

בבית הספר לעבודה סוציאלית זכו הסטודנטים שהשתתפו במאבק לברכות ולביטויי הערכה רבים. ראשת בית הספר נכנסה לשיעור לברך אותם והם הוזמנו להציג את המאבק בישיבת סגל בית הספר. כדי לסיים את ההתערבות ולהיפרד מהדיירים לאחר שבועות של פעילות משותפת ואינטנסיבית, הוחלט לערוך מפגש סיכום באוניברסיטה. למפגש הוזמנו המשפטנים ואנשי הסגל שהיו מעורבים במאבק. הדיירים הגיעו נרגשים ודיברו על המאבק והשלכותיו. במפגש זה סיכם צוות המאבק שתי מסקנות עיקריות: האחת היא שחשוב להעז ולא להירתע מלהיאבק במצבים של עוול ופגיעה בזכויות גם עם מערכות גדולות. השנייה היא שחשוב מאוד לפעול יחד עם לקוחות ואנשי מקצוע מגוונים, ופעילות זו מאפשרת שילוב כוחות ונקודות מבט שונות.

בד בבד עם שמחת ההצלחה, הבין צוות המאבק שמטרות המאבק כפי שהגדיר בתחילת המאבק, הושגו רק בחלקן. אמנם החלטת בית החולים שונתה והדיירים השיגו הישג אישי חשוב, אולם מדיניות בית החולים, שלפיה עם תום השנה ייסגר ההוסטל וייעודו ישתנה – לא שונתה.

הגורמים שסייעו להיווצרות המאבק בתוך כתלי בית הספר לעבודה סוציאלית

המאבק התעורר באופן ספונטני ונוהל בידי סטודנטים לעבודה סוציאלית שהתארגנו אד הוק לשינוי המדיניות. שלושה גורמים אפשרו, להערכתנו, את התארגנות המאבק בתוך כתלי בית הספר: (א) תוכנית הלימודים "הגלויה" ו"המשתמעת"; (ב) מעורבות הסטודנטים במאבקים מקצועיים וחברתיים קודמים; (ג) מאפיינים אישיים של הסטודנטים שנרתמו למאבק.

תוכנית הלימודים "הגלויה" ו"המשתמעת"

הגורם הראשון שלדעתנו תרם להתעוררות המאבק קשור לתהליכי החברות המקצועי המתרחשים במהלך ההכשרה לעבודה סוציאלית. אף על פי שהמחקר על תהליכים אלה בעבודה סוציאלית הוא מוגבל מאוד (Barretti, 2004), ולמרות קיומם של ממצאים

מאבק למניעת סגירתו של הוסטל לנפגעי נפש: מעורבות סטודנטים לעבודה סוציאלית בפרקטיקת מדיניות

סותרים על שינויים המתרחשים בעקבותיהם ומקורותיהם (גיא, 2011; Bargal, 1981; Guy, in press; Weiss, Gal, & Cnaan, 2004), יש הסכמה שהכשרה משפיעה על ידע, מיומנויות, תפיסות, ערכים והתנהגות של התלמידים (Miller, 2010; Weiss-Gal & Savaya, 2012). השפעה זו מתרחשת באמצעות מה שכינתה המועצה להכשרה לעבודה סוציאלית בארצות-הברית בשם "תוכנית הלימודים הגלויה" (explicit curriculum), ותוכנית הלימודים "המשתמעת" או "המרומזת" (implicit curriculum). "התוכנית הגלויה" כוללת את מה שמוצהר, כגון: המבנה הרשמי של התוכנית, משימתו הכתובה של בית הספר או התכנים והנושאים המופיעים בתוכניות הקורסים. "התוכנית המשתמעת" היא האווירה החינוכית הנוצרת בבית הספר או תרבותו. היא כוללת את "הסיפור" שמאחורי תוכנית הלימודים הרשמית (Miller, 2010); את המחויבות של בית הספר לערכים ולעקרונות של העבודה הסוציאלית שבאים לידי ביטוי במבנה בית הספר, במדיניות הקבלה שלו, בתכני המחקר ואופניו, בסוגי ההתמחויות של חברי הסגל, במידת השתתפותם של הסטודנטים בעיצוב תוכניות הלימודים ועוד. המועצה קבעה כי התוכנית המשתמעת תורמת לעיצוב ה"אני המקצועי" וליכולות של הבוגרים במידה דומה לתוכנית הלימודים הגלויה (CSWE, 2008).

תוכנית הלימודים לתואר ראשון בבית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטת תל-אביב כוללת חמישה קורסים בלימודי מדיניות חברתית; ארבעה קורסי חובה בשנים א' וב' המוקדשים להיכרות עם היבטים שונים של המדיניות החברתית בישראל, וקורס חובה אחד המוקדש לפרקטיקת מדיניות בשנה ג'. קורסים אלה בנויים על התפיסה שהעבודה הסוציאלית מחויבת לא רק לעזור לבני אדם להסתגל למציאות חייהם או לתפקידיהם החברתיים, אלא גם לפעול, על פי רוח המקצוע, לשינוי הסביבה והחברה, כך שכל בני האדם יוכלו ליהנות מהזדמנויות להתפתחות אישית, רווחה נפשית ותרומה לחברה (איגוד העובדים הסוציאליים, 1996; בוכבינדר, 2013; NASW, 2009). קורסים אלה מדגישים כי עובדים סוציאליים צריכים לא רק ליישם מדיניות חברתית, שלרוב נקבעת בידי אחרים, אלא גם לעצב ולהשפיע עליה (קאופמן ועמוס, 2013; Haynes, & Mickelson, 2009). פרקטיקת מדיניות מוצגת כפרקטיקה שצריכה ויכולה להשתלב עם מגוון סוגי הפרקטיקה בעבודה סוציאלית ויכולים לבצע אותה גם עובדים סוציאליים, שרוב זמנם מוקדש למתן שירותים ישירים ליחידים ולמשפחות (איתן, ארן, עלו ועביד, 2009; וייס-גל וגל, 2011). כדי לחזק תפיסה זו בקרב התלמידים, מהיום הראשון ללימודים מוצעת להם, בכל קורסי המדיניות, האפשרות להתנסות בפעולות של פרקטיקת מדיניות עוד בטרם למדו עליה באופן ישיר. לדוגמה, כתיבת מכתב למערכת של עיתון בסוגיה הקשורה למדיניות חברתית, השתתפות בדיונים של ועדה בכנסת ועוד. בנוסף, מוצע לסטודנטים בשנה ג' גם קורס בחירה העוסק בעבודה עם אמצעי התקשורת ככלי לקידום שינויים חברתיים. קורס זה מבנה את התקשורת כזירה אפשרית והכרחית לפעולה של עובדים סוציאליים המבקשים להשפיע על סדר היום החברתי,

מעודד גישה ביקורתית כלפי מדיניות ומלמד את הסטודנטים כלים מעשיים לעבודה עם התקשורת.

גם מהותו של הקורס הספציפי שבו התגבש צוות המאבק תרם להיווצרותו. הקורס עסק בעבודה סוציאלית עם נפגעי נפש, והתבסס על תפיסה הרואה בהתערבויות של העבודה סוציאלית אמצעי לקידום תהליכי שיקום והחלמה. התערבויות אלה מתנגדות להישענות על המודל הרפואי בלבד ועל התערבויות הממוקדות בפתולוגיות של הפרט בלבד (שטרון ואחרים, 2008; Leff & Warner, 2006). מקום מרכזי ניתן גם לגישת ההחלמה שמתמקדת בכוחותיו של אדם עם מחלת הנפש, זכותו שיתייחסו אליו כאל אדם ולא כאל "חולה", זכותו להשתלב בחברה והחשיבות של שיתופו בתוכנית שיקומו, תוך מתן מקום לבחירותיו ורצונותיו (לכמן, 2007; רועה, 2008; Rapp, 2006). אין זה מן הנמנע שתשתית זו ביססה אצל המשתתפים הבנה כי תפקיד העבודה הסוציאלית הוא להסתכל באופן הוליסטי על צרכי האדם ולהתערב במכלול המצבים אשר עלולים לפגוע בתהליך שיקומו, ובכלל זה מדיניות של הארגונים הסובבים אותו. נוסף לתרומתה של תוכנית הלימודים הגלויה, להערכתנו, גם תוכנית הלימודים "המשתמעת", או במילים אחרות "האוירה הבית-ספרית", מילאו תפקיד (CSWE, 2008). אווירה זו התבטאה, קודם כול, בקורס שבו התעורר המאבק. מהרגע הראשון הדגישה מורת הסמינר את חשיבותו, עודדה את תלמידיה להירתם אליו ואף הייתה חלק מהצוות שהשתתף בו. היא הייתה גמישה בתוכנית הלימודים והקצתה זמן במהלך השעורים לתכנון אופרטיבי של המאבק, לחלוקת מטלות ולדיון בסוגיות המתעוררות במהלכו, וגם לסטודנטים שלא היו פעילים במאבק ניתנה הזמנות להעיר ולייעץ תוך הסתכלות בו מבחוץ. שנית, המאבק קיבל לגיטימציה מוסדית מהנהלת בית הספר, שהיא תנאי מקדים לייזום וניהול פעילות אקדמית אקטיביסטית בקהילה (קאופמן, 2012). ראשת בית הספר אישרה את קיום המאבק, עודדה את המשכיותו ואפשרה גמישות בתוכנית הלימודים. בסיום המאבק, כאמור, הוזמנו הסטודנטים להציג לפני הסגל. פעולות אלה העבירו מסר על חשיבות מאבקים מהסוג הזה. שלישי, ייתכן שהשפיע גם המאמץ לאפשר לסטודנטים לקחת חלק בעיצוב מדיניות בית הספר ולפתח מסוגלות עצמית לשינוי מערכת. הסטודנטים הוזמנו להשתתף ב"ועדה המייעצת" להנהלת בית הספר, שבה סטודנטים ומורים דנים במדיניות בית הספר ובתוכנית הלימודים והסטודנטים מצביעים על הדברים הדורשים שינוי ואף מציעים חלופות או רעיונות חדשים. חלק מהצוות שהשתתף במאבק היה נוכח במפגשים אלה. ולבסוף, ייתכן שהמאבק התאפשר גם לאור העובדה שבצוות המורים בבית הספר היו מורים המתמחים בזכויות אדם, בעבודה עם תקשורת ובניהול מאבקים חברתיים. מורים אלה לא רק שהיו נגישים לסטודנטים במהלך המאבק ולקחו בו חלק פעיל, אלא שנוכחותם מחזקת מסר שהתמחויות אלה הן חשובות ולגיטימיות בתוך מקצוע העבודה הסוציאלית.

מאבק למניעת סגירתו של הוסטל לנפגעי נפש: מעורבות סטודנטים לעבודה סוציאלית בפרקטיקת מדיניות

בשיחת סיכום שקיימה ראשת בית הספר עם תלמידי הסמינר שבו התעורר המאבק, שני סטודנטים שהשתתפו בו ציינו, כי תוכנית הלימודים הייתה לדעתם גורם חשוב שאפשר את היווצרות המאבק. לדבריהם לאורך השנים נוצר "תהליך הבשלה" שהיווה את הקרקע שעליה נוצרו הן היכולות לזהות את הליקוי במדיניות והן את היכולות לקבל את ההחלטה לשנותה.

אולם המאבק עורר שאלה חשובה נוספת: מדוע, אף על פי שצוות המאבק הצליח להשיג את מניעת פינויים המידי של הדיירים, הוא לא המשיך לפעול כדי להשיג את יעדיו הנוספים – מניעת פינויים הדיירים לאחר תום החוזה והשארת ייעודו המקורי של ההוסטל, כלומר בית מעבר לאחר אשפוז פסיכיאטרי לאנשים חסרי רשתות תמיכה חברתיות. ייתכן כי ההסבר לכך נעוץ בהעדר מסגרת ממוסדת בתוך בית הספר לעבודה סוציאלית (בדמות פורום, מרכז, מוקד) הפועלת כדי להשפיע על מדיניות, שהיא מעבר להתארגנות אד-הוק. מסגרת זו יכולה לקחת על עצמה פעולות מתמשכות לשינויי מדיניות, ללא תלות בסטודנטים מסוימים ובלוח זמנים של שנת לימודים אקדמית (קאופמן, 2012). בנוסף, בית הספר, שהיה חסר ניסיון במעורבות מהסוג הזה, לא פעל להעברת הידע על הבעיה לארגוני סנגור רלוונטיים שיוכלו להמשיך במאבק.

אווירה מקצועית ופרופסיונלית

הגורם השני שאפשר להערכתנו את היווצרותו של המאבק קשור למה שכינינו "אווירה מקצועית ולאומית". המאבק התחולל בסיומן של שלוש שנות לימוד שבהן הסטודנטים נחשפו לכמה מאבקים מקצועיים וחברתיים. בשנה ב', בשנת 2010, חוו הסטודנטים את המאבק המקצועי של העובדים הסוציאליים. הם נטלו חלק בפעולות השונות שהרכיבו אותו, יחד עם מורי בית הספר, ואף יזמו חלק מהן. הסטודנטים יזמו השבתת הזדהות, יזמו, תכננו וארגנו יום עיון בנושא המאבק לכל קהילת בית הספר, ארגנו את השתתפות הסטודנטים בהפגנה המרכזית בירושלים, התראיינו לכלי התקשורת ועוד. הסטודנטים גם נחשפו, וחלקם אף נטלו חלק פעיל בפעולות שארגן "עו"סים שינויי". בהמשך, בקיץ אותה שנה, הסטודנטים היו עדים לאירועי המחאה החברתית של קיץ 2011 וחלק מהם אף השתתפו בהפגנות, בעצרות ובאירועים אחרים.

אנו משערים כי אירועים מקצועיים ולאומיים אלה הפכו לחלק מתהליך התבררות של הסטודנטים. ייתכן כי אלה היו עבור הסטודנטים אירועים מעצבים אשר השפיעו הן על פיתוח וביסוס של תובנות על מצבים של אי צדק, והן על תפיסת המסוגלות שלהם להשמיע קול ולהשתתף בפעולות לשינוי חברתי. השערות אלה צריכות כמובן להיבדק באמצעות מחקר.

מאפייני המשתתפים

הגורם השלישי שלדעתנו אפשר את היווצרות המאבק קשור למאפיינים האישיים של הסטודנטים שיזמו אותו. הספרות שעסקה בשאלת מאפייניהם של בני אדם הפעילים למען שינויים חברתיים (ברק וסדן, 2009; Mondros & Wilson, 1994) או מעורבים בפעילות פוליטית (Verba, Schlozman & Brady, 1995), וגם במאפייניהם של עובדים סוציאליים המעורבים בפרקטיקת מדיניות ובסנגור (Hofer, 2006) הציעה כמה מאפיינים: התנסות אישית בהתגברות על מצבי דיכוי, חברות פוליטי בילדות, תמיכה בערכים של שוויון וצדק חברתי, הפנמה של סטנדרטים אתיים גבוהים, תחושת מסוגלות פוליטית גבוהה, משאבים אישיים, חזון ואומץ לב, אי יכולת לעמוד מן הצד לנוכח עוולות ואי צדק, עניין במאבקים חברתיים ועוד. ייתכן כי הסטודנטים שיזמו את המאבק היו בעלי מאפיינים אלה שהובילו אותם לא רק לזהות את הבעיה במדיניות אלא גם לפעול ולהשקיע משאבים כדי לשנותה.

ייתכן שגם האופנים שבהם אותם סטודנטים שיזמו את המאבק פירשו והבינו את תוכנית הלימודים הגלויה ואת תוכנית הלימודים המשתמעת, והאווירה הפרופסיונלית והחברתית מילאו תפקיד חשוב בהתגייסותם אליו. ייתכן שמי שנרתם למאבק היה גם מי שפירש את האידיאולוגיה של בית הספר ושל העבודה הסוציאלית כאידיאולוגיה המחייבת סוג כזה של התערבות.

נוכל לסכם את הגורמים השונים להיווצרות המאבק בהשערה הבאה: כאשר נפתח "חלון הזדמנויות" למעורבות בפרקטיקת מדיניות (הצגת האירוע בכיתה) גם אם בדרך לא מתוכננת, וקיימות תוכניות לימודים גלויות ומשתמעות, יחד עם אווירה מקצועית ולאומית המעודדות מעורבות פוליטית, וכל אלה פוגשים סטודנטים מחויבים ומוכנים לפעולה, מאבק כזה לשינוי מדיניות עשוי להתרחש בתוך כתלי בית הספר. כלומר, לא מספיק שתתעורר עילה לפעולה או שיזוהה עוול, חיסרון או מגבלה במדיניות, לא מספיק שתהיה אוירה בית-ספרית או אוירה מקצועית ולאומית התומכות בפעולות סטודנטיות לשינוי מדיניות, וגם לא מספיק שילמדו בבית הספר סטודנטים המעוניינים ליזום מאבקים חברתיים. חשובה נוכחותם של כל הגורמים יחד.

גורמים שסייעו להצלחת המאבק

להערכתנו, אפשר לזהות חמישה גורמים שקידמו את הצלחתו של המאבק להשיג את מניעת פינוי הדיירים. גורמים אלה מילאו תפקיד גם במאבקים אחרים שבהם הצליחו עובדים סוציאליים לחולל שינויים במדיניות (וייס-גל ופילוסוף, 2013; מימון, אמזלק, אפשטיין, גרוס ורעי, 2008; סדן, 2009; קאופמן, 2005; קאופמן ועמוס, 2013;

מאבק למניעת סגירתו של הוסטל לנפגעי נפש: מעורבות סטודנטים לעבודה סוציאלית בפרקטיקת מדיניות קמינסקי, יודס וגודס-גרינבאום, 2006; Poindexter, 1999). הם גם מודגשים בספרות הממשיגה מעורבות אפקטיבית בפרקטיקת מדיניות (Jansson, 2008) ובסגור חברתי (Hoefler, 2006).

הגורם הראשון הוא התערבות מתוכננת, מבוססת-ידע אך גמישה (Jansson, 2008). אף על פי שהמאבק היה ספונטני והתפרס על פני זמן קצר מאוד (כחודשיים), מה שאפיין אותו מיומו הראשון היה הרצון "לפעול על פי הספר" מצד אחד, ונכונות לגמישות המותאמת למציאות בלתי צפויה, המשתנה במהירות ומצריכה החלטות ופעולות מהירות, מצד שני. צוות המאבק ביקש ליישם המלצות קודמות ביחס למאבקים חברתיים שהציעו התערבות מתוכננת על פי שלבים (וייס-גל וגל, 2011; סדן, 2009; Hoefler, 2006). אמרה אחת הסטודנטיות:

כל הזמן היה לנו מאוד חשוב להיצמד לשלבי הפעולה כפי שמציגה הספרות ולא פעם אמרנו: "זו הזדמנות לראות אם באמת אפשר ליישם את התיאוריה".

לכן, לאחר זיהוי הבעיה במדיניות בית החולים (שלב א'), כניסה למעורבות ובניית קבוצת עבודה ראשונית שכללה סטודנטים ומרצים (שלב ב'), בוצע שלב ג', ניתוח הבעיה במדיניות והגדרתה כפגיעה בלתי הכרחית בזכויות הדיירים לדיור מוגן ולתהליך שיקום המתאים לצורכיהם. בעיה זו הוגדרה לאחר שנאסף מידע מדויק על מסוכנות הבניין ועל ההשלכות השליליות של המדיניות המתוכננת על הדיירים. על פי המלצות בספרות (וייס-גל וגל, 2011) נוסחה הבעיה בכתב, כדי שיהיה אפשר להציגה לפני גורמים שונים (מרצים, סטודנטים, משפטנים, אנשי תקשורת, חברי כנסת, אנשי ציבור), כדי לגייסם לתמיכה או להשתתפות במאבק.

שלב ד' היה חשיבה על פתרונות מדיניות, ניתוחם ובחירת הפתרון הרצוי והגדרתו כתוצאה הרצויה של המאבק: ביטול החלטת בית החולים לפנות את ההוסטל והמשך הפעלתו של ההוסטל לפחות עד לסיום החוזה עם דייריו.

שלב ה' היה תכנון הפעולה וביצועה. התכנון כלל חלוקה לקבוצות עבודה על פי ארבע האסטרטגיות המרכזיות של פרקטיקת המדיניות (Figueira-McDonough, 1993), חשיבה על הפעולות הנדרשות והתאמתן להתפתחות המאבק, תוך הצבה של תוצאות ביניים. כך למשל הוחלט לערב את משפטני הקליניקה לזכויות אדם כאשר התברר שהדרך להיאבק במדיניות בית החולים היא באמצעות בקשה לצו מניעה, שהשגתו הוגדרה כתוצאת ביניים של המאבק. תוצאות ביניים נוספות היו הכללתם של הדיירים במאבק, תוך ניסיון לייצג את שאיפותיהם ותוך שמירה על מצבם הנפשי, הרחבת הפעילים בצוות המאבק ועוד.

הגורם השני שלדעתנו תרם להצלחת המאבק היה התבססות על חבירה רבת-תחומית של פרופסיות שונות: עבודה סוציאלית, משפטנים, תקשורת וניהול מאבקים חברתיים, וחבירה רבת-ארגונית של כמה ארגונים: בית ספר לעבודה סוציאלית, קליניקה משפטית

וארגון סגור (כץ, 2007). צוות זה הצליח לעבוד בשיתוף פעולה ומתוך כבוד למומחיותו של האחר, ובכך לשלב בניהול המאבק מיומנויות, כישורים ויכולות מגוונות ומשלימות, הנדרשות כדי לקדם שינויי מדיניות (Jansson, 2008). ואכן, גם במאבקים אחרים לשינויי מדיניות זוהתה העבודה בצוות רב-מקצועי או רב-תחומי או בקואליציה של ארגונים מגוונים כתנאי חשוב להצלחתם (מימון ואחרים, 2008; סדן, 2009; קאופמן, 2005; קמינסקי ואחרות, 2006; Poindexter, 1999).

שיתוף הפעולה הרב-מקצועי שתואר להלן הדגיש את תרומתם הייחודית של עובדים סוציאליים, שלנוכח קרבתם היום-יומית לשטח, הם לעיתים הראשונים לדעת על מצבים שבהם המדיניות לא מספקת, לא מתאימה או פוגעת (וייס-גל וגל, 2011). משפטנים חברתיים בקליניקות המשפטיות או בארגונים חברתיים זקוקים לידע זה בזמן אמת כדי שיוכלו להשתמש בכלים משפטיים לקידום שינויי מדיניות. העובדים הסוציאליים זקוקים לשיתוף פעולה של המשפטנים, כפי שראינו במאבק המתואר במאמר זה, כדי שאלה יוכלו לסייע להם להתמודד עם מצבים שבהם אפשר לנסח את הבעיות במונחים משפטיים ולפעול בערוצים המשפטיים. שיתוף הפעולה בין הדיסציפלינות היה חשוב במאבק זה גם כי העבודה הסוציאלית הכניסה לניהול ידע על האופנים שבהם אפשר לשתף את הדיירים תוך ניטור והתחשבות במצבם הנפשי. כך התאפשר שיתוף פעולה פסיכו-סוציאלי-משפטי שהיה נחוץ לניהול נכון של המאבק. הגורם השלישי קשור, לדעתנו, לביסוסה של עבודת הצוות על חלוקת עבודה, מצד אחד, ועל ריכוז הפעילות בידי גורם מנהל ומרכז אחד, שיכול להניע את המשתתפים לפעולה, תוך הדגשת החזון של המאבק. כאמור לעיל, הפעולה התקיימה במישורי פעולה שונים במקביל, וכל תת-צוות עבד בתחום אחר והפעיל פעולות מגוונות. החלוקה לתת-צוותים הייתה בהתאם למיומנויות של המשתתפים אך בעיקר על פי רצונם. הדבר חייב פעולת תיאום ושילוב, וזאת עשה אחד הסטודנטים שלקח על עצמו לנהל את המאבק ולהניע את משתתפיו, מתוך תחושת מחויבות עמוקה למאבק. באמצעות תקשורת סלולרית ומקוונת, שאפשרה לכל הצוותים להיות מודעים כל הזמן לכלל הפעילות שהתבצעה במקביל בצוותי העבודה האחרים, תיאם אותו סטודנט את הפעילות. הוא שלח סיכום יומי של הפעילות לכל הפעילים, וקיים דיונים מקוונים והתייעצויות לקביעת יעדי הפעולה להמשך. הספרות שדנה בחשיבותן של קואליציות של אנשים וארגונים לשינוי חברתי או שינויי מדיניות, מצביעה על חשיבותו של גורם אחד (אדם או ארגון) שירכז ויתחזק את הפעילות הכוללת והמורכבת (Poindexter, 1999).

הגורם הרביעי שתרם להצלחתו של המאבק קשור לקיומם של משאבי זמן, כסף וקשרים. זמן רב הקדישו החברים בצוות המאבק, שכאמור התנדבו לפעילות. בצמתים מסוימים התבססה הפעילות על תרומות של כסף הן מגורמים מתוך האוניברסיטה והן מתורמים נוספים שביקשו לשמור על עילום שם. קשרים אישיים

מאבק למניעת סגירתו של הוסטל לנפגעי נפש: מעורבות סטודנטים לעבודה סוציאלית בפרקטיקת מדיניות הופעלו הן בעבודה עם התקשורת והן בתהליך גיוס המומחים להערכת השיפוצים הנדרשים לבניין. אולם, לדעתנו, כל אלה לא היו מצליחים להחזיק את המאבק ללא הגורם החמישי: חזון, מחויבות והתמדה של המשתתפים שהונעו מתוך הזדהות עמוקה עם דיירי ההוסטל לנוכח העוול הצפוי. ג'נסון (Jansson, 2008) טען כי שתי יכולות חשובות של מסנגרי מדיניות אפקטיביים הן היכולת לפתח חזון או מעוף (vision), כלומר יכולת לזהות בעיה במדיניות ולחזות מצב רצוי, והיכולת לעקבות והתמדה. נראה שהן הסטודנט שניהל את צוות המאבק והן יתר המשתתפים ראו "איך הדברים צריכים להיראות" ולאן יש לשאוף. התמדתם התבססה, בין היתר, על תחושה חזקה של אי צדק וחשש שעלול להיגרם עוול ונזק לדיירים בעקבות מדיניות בית החולים. הישגים שונים במהלך המאבק הגבירו את התחושה שהוא עשוי להשיג את מטרותיו ותרמו להתמדה בו. כך קרה שאף על פי שנדרשה מהמשתתפים פעילות אינטנסיבית במשך כשמונה שבועות, לצד המשך מחויבויות חיים אחרות, בלטה ההתגייסות העקבית והמתמשכת לכל פעולה שנדרשה.

השלכות על הכשרה לעבודה סוציאלית

זיהוי הגורמים שמילאו תפקיד בהיווצרות המאבק, וזיהוי הגורמים שתרמו להצלחתו, עשויים ללמד על המרכיבים הרצויים של הכשרה לעבודה סוציאלית שמצליחה ליצור בוגרים המעורבים בפרקטיקת מדיניות אפקטיבית.

המרכיב הראשון הוא תוכנית הלימודים הרשמית. ראשית, תוכנית זו צריכה לכלול קורסים המקנים תשתית להבנת מדיניות חברתית, מעודדים מעורבות בפרקטיקת מדיניות ומבנים אותה כחלק אינטגרלי מהפרקטיקה בעבודה סוציאלית (וייס-גל וגל, 2011; קאופמן ועמוס, 2013; Weiss-Gal, Gal, & Katan, 2006). קורסים אלה צריכים לכלול ידע על פרקטיקת מדיניות ואקטיביזם חברתי, וגם להקנות מיומנויות ספציפיות בעבודה עם התקשורת, בהפעלה חברתית, כשדולה ובעבודה עם בתי המשפט. קורסים אלה צריכים להתבסס על למידה פעילה ("hands on") ולהציע לסטודנטים הזדמנויות ממשיות לתרגול מעורבות בפרקטיקת מדיניות. מחקרים הראו כי למידה פעילה יוצרת או מגבירה תחושת מסוגלות לעסוק בפרקטיקת מדיניות (Rocha, 2000; Anderson & Zubrzycki & McArthur, 2004) ואף מגבירה את המעורבות בה בפועל (Harris, 2005).

שנית, תוכנית הלימודים הרשמית צריכה לכלול לימוד של עבודה מתוכננת לשינוי חברתי הנשענת על שלבי פעולה ברורים. ניתוח המאבק מלמד על חשיבות ההוראה של

פרקטיקות לשינוי חברתי המבוססות על תכנון שיטתי ועל שלבי פעולה שהוגדרו בספרות ובתיאורים על מאבקים לשינוי חברתי (וייס-גל וגל, 2011; סדן, 2009; Hoefler, 2006). הוראה זו צריכה לבסס בקרב הסטודנטים את ההבנה כי תכנון הוא דרך נחוצה לפעולה אפקטיבית והוא רלוונטי גם כאשר נדרשות פעולות מהירות מצד העובדים הסוציאליים.

שלישית, תוכנית הלימודים הרשמית צריכה לכלול מרכיב של פרקטיקה רב-תחומית ורב-ארגונית בעבודה סוציאלית (כורזים-קורושי, כץ וכרמון, 2009, 2009א). המאבק מלמד כי הכשרה לעבודה סוציאלית צריכה להכשיר סטודנטים ועובדים סוציאליים לעבודה משותפת עם בעלי מקצוע אחרים, כגון: משפטנים, אנשי תקשורת, כלכלנים, רופאים, מורים, מתכנני ערים ועוד, הבאים מארגונים שונים, כדי להשיג מטרות משותפות, ובכלל זה מאבקים לשינוי חברתי. עובדים סוציאליים צריכים ללמוד על מעורבותם של אנשי מקצוע אחרים בשינויים חברתיים ולהבין כי יש להם בעלי ברית חשובים. הם צריכים ללמוד כיצד לרתום בעלי מקצוע אחרים במצבים שבהם הם מזהים כשלים במדיניות, וכיצד לעבוד עמם באופן שיתרום להשגת היעדים. לשם כך יש לכלול בתוכנית הלימודים הן קורסים העוסקים בעבודה רב-תחומית ובין-תחומית ועבודה רב-ארגונית ובין-ארגונית (כורזים-קורושי, מזרחי, כץ וכרמון, 2009ב; כץ, 2007), הן הרצאות על מעורבות בעלי מקצוע אחרים בשינוי חברתי, והן קורסים המפגישים בפועל סטודנטים לעבודה סוציאלית עם סטודנטים מתחומים אחרים כדי ליצור שפה משותפת, להעמיק את האמון בין הפרופסיות ולהכיר בערכיהן המשותפים (כורזים-קורושי ואחרים, 2009ב). יש לשקול גם את שילובם של סטודנטים לעבודה סוציאלית בקליניקות לשינוי חברתי בפקולטות למשפטים.

רביעית, תוכנית הלימודים צריכה לכלול מרכיב של עבודה מתוך שיתוף ושותפות עם לקוחות. המאבק המתואר חשף קשיים של הצוות שניהל אותו ליישם פרקטיקה של שותפות, שהיא עיקרון מרכזי בפרקטיקה של עובדים סוציאליים (כץ, גרוס ואפשטיין, 2012; סדן, 1997, 2009; רוזנפלד, 1993, 1997). בצוות המאבק התעוררו חילוקי דעות על שיתוף הדיירים: מתי לשתף? עד כמה לשתף? במה לשתף? האם השיתוף עשוי לפגוע במצבם הנפשי? מה חשוב יותר, שיתוף הדיירים או פעולה מהירה ללא שיתוף — כאשר קצב העניינים דורש פעולה מהירה או שנדרשת דיסקרטיות בפעולה? צוות המאבק ניסה לתמרן בין עקרון השותפות והניסיון להימנע מפטרונות לבין מצבים שבהם היה נדמה כי השותפות איננה "הצעד הנכון או האפשרי". משתתפיו חשו שאף על פי שהיו מחויבים לעיקרון של "nothing about us without us" הם לא תמיד ידעו כיצד ליישמו בפועל. כך, לדוגמה, הוחלט לשתף את הדיירים רק בשלב השני של המאבק לאחר שהיה ברור שיש בסיס חוקי לצאת למאבק ושיש סיכוי להביא לשינוי. בהמשך נעשו מהלכים שבהם לא שולבו הדיירים בתהליך החשיבה והבדיקה, כמו גישושים וחיזורים אחר התקשורת, עם בית הנבחרים, הפעילות עם מהנדס הבניין,

מאבק למניעת סגירתו של הוסטל לנפגעי נפש: מעורבות סטודנטים לעבודה סוציאלית בפרקטיקת מדיניות

הצעת המחיר לשיפוץ ועוד. הדיירים רק עודכנו לגבי תוצאותיהם. ייתכן כי החלטות אלה, שנבעו מרצון להגן על הדיירים שמצבם הנפשי היה פגיע, היו שגויות ונפלו ב"פח הפטרונות", ואפשר היה לשלב את הדיירים כבר בשלבים ההתחלתיים של המאבק ובתוך קבוצות העבודה שהתגבשו. ייתכן שחוסר ידע זה נבע מכך שפן השותפות מודגש יותר בהכשרה לעבודה קהילתית (סדן, 2009) אך לא בהכשרה לעבודה ישירה ברמת הפרט והמשפחה. קושי זה מלמד על חשיבות ההתייחסות בתוכנית הלימודים למיומנויות של שיתוף ושותפות ולדילמות מקצועיות ואתיות הקשורות בשיתוף לקוחות בפרקטיקת מדיניות שעושים עובדים סוציאליים המספקים שירותים ישירים.

המרכיב השני הוא ביסוס "תוכנית לימודים משתמעת" המעודדת מעורבות בפרקטיקת מדיניות והמקדמת תפיסה הרואה בה חלק אינטגרלי מהפרקטיקה של עובדים סוציאליים. לדעתנו אורה זו עשויה להיווצר, בין היתר, בתנאים הבאים:

א. הכללת מורים העוסקים בצדק חברתי, זכויות אדם ומאבקים חברתיים בסגל ההוראה של בית הספר. מורים אלה יהיו מסוגלים ומעוניינים להדריך סטודנטים המזהים מצבים שבהם יש לפעול לשינוי מדיניות ולעודד את סגל המורים להשתתף בפעולות לשינוי מדיניות.

ב. מתן הזדמנות לסטודנטים לקחת חלק פעיל בעיצוב מדיניות בית הספר. הזדמנות זו עשויה להרחיב את תחושת המסוגלות לעסוק בעיצוב מדיניות.

ג. חשיפת הסטודנטים למעורבות סגל בית הספר בעיצוב מדיניות חברתית. חשיפה זו, שיכולה להיעשות בדרכים מגוונות, מעבירה מסר כי מדובר במעורבות מקצועית חשובה.

ד. חשיבה מחודשת על מדיניות הקבלה לבתי הספר לעבודה סוציאלית. חשוב לכלול בקריטריונים לקבלה מעורבות קודמת באקטיביזם חברתי. הוספת קריטריון זה עשויה למשוך סטודנטים בעלי עניין באקטיביזם חברתי ללמוד עבודה סוציאלית, לגוון את הרכב הלומדים ולכלול גם סטודנטים המסוגלים ליזום ולהניע סטודנטים אחרים. קריטריון זה גם מעביר מסר על חשיבותה של מעורבות זו בעבודה סוציאלית.

ה. למרות הקשיים, הדילמות והאתגרים העומדים בפני המעוניינים לפתח אקטיביזם קהילתי בתוך האקדמיה (קאופמן, 2012), יש מקום לחשוב על הקמת מסגרת ארגונית למעורבות בפעולות לשינוי חברתי בין כותלי בית הספר. לדוגמה, "הפורום לצדק חברתי" במחלקה לעבודה סוציאלית באוניברסיטת בן-גוריון (קאופמן ועמוס, 2013) או הקליניקות המשפטיות שהקימו הפקולטות למשפטים (זיו, 2001).

סיכום

הסביבה שבתוכה פועלים עובדים סוציאליים מזמנת אין-ספור מופעי אי צדק, לצד הזדמנויות לפעול לשינויים ותיקונם. לכן, עובדים סוציאליים יכולים וצריכים, כפי שכתב ג'נסון (Jansson, 2008), לקחת סיכונים סבירים ולהיכנס לפעולה. המאבק המתואר במאמר זה מדגים מה מצופה מעובדים סוציאליים לעשות על פי ערכי המקצוע, חזונו ועקרונותיו: לחפש, לזהות ולפעול במצבים שבהם המדיניות החברתית של ארגון, רשות מקומית או ממשלתית אינה מתאימה, אינה אפקטיבית, פוגעת או חסרה (Jansson, 2008). תיאור המאבק מצטרף לתיאורים קודמים של מעורבות סטודנטים ועובדים סוציאליים בפעולות לשינויי מדיניות בישראל (איתן ואחרים, 2009; וייס-גל וגל, 2011; וייס-גל ופילוסוף, 2013; כץ ואחרות, 2013; סדן, 2009; קאופמן, 2005, 2012; קאופמן ועמוס, 2013; קמינסקי ואחרים, 2006) ובמדינות אחרות, כגון ארצות-הברית (Chandler, 2009; Poindexter, 1999), אוסטרליה (Mendes, 2013), רוסיה (Iarskaia-Smirnova, & Romanov, 2013; Iarskaia-) (Smirnova & Sorokina, 2012), או ספרד (Martinez-Román, 2013). עבודות אלה מלמדות כי סטודנטים ועובדים סוציאליים יכולים להיות מעורבים בפעולות לשינויי מדיניות ואף להצליח להשיג שינוי, אם כי לא תמיד הצלחות אלה הן מלאות או תואמות את כל ציפיות המשתתפים.

זאת ועוד, אופיו הספונטני של המאבק, שבמהותו היה מאבק אד הוק, יכול לשמש דוגמה טובה במיוחד לעובדים סוציאליים הפועלים במגוון שירותי רווחה שאינם עוסקים באופן מוצהר ומרכזי בפרקטיקת מדיניות כחלק שגרתי מעבודתם, אך הם נתקלים בבעיות מדיניות שפוגעות בלקוחותיהם. עובדים אלה יכולים ליזום או להירתם למאבקי אד הוק מהסוג הזה. מובן שכדי שאלה יוצרו נחוצים תנאים ארגוניים, מקצועיים ואישיים: אווירה או תרבות ארגונית התומכת ומעודדת מעורבות בפעולות לקידום צדק חברתי, אוירה מקצועית המחזקת מעורבות של עובדים סוציאליים בפרקטיקת מדיניות, וקיומם של עובדים סוציאליים המסוגלים לקשור בין בעיות פרטניות לבעיות רחבות יותר במדיניות והמעוניינים ליזום מאבקים חברתיים.

מאבק למניעת סגירתו של הוסטל לנפגעי נפש: מעורבות סטודנטים לעבודה סוציאלית בפרקטיקת מדיניות

מקורות

- איגוד העובדים הסוציאליים בישראל (1996). קוד האתיקה המקצועית של העובדים הסוציאליים בישראל. תל-אביב: המחבר.
- איתן, ש., ארן, ל., עלו חמרה, ח., ועביד, ו. (2009). השתלמות להרחבת מקומם של עובדים סוציאליים בתהליכי עיצוב מדיניות: "במה חברתית-כלכלית". ביטחון סוציאלי, 81, 135-165.
- אפרים, ע. (2012, 30 באפריל). סכנת סגירה של הוסטל לנכי נפש: "נוטשים אותם". Ynet, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4222343,00.html>
- בוכבינדר, א. (2013). מהי עבודה סוציאלית? הגדרות, מרכיבים ודילמות. בתוך: חובב, מ., לוונטל, א. וקטן, י. (עורכים). עבודה סוציאלית בישראל (עמ' 27-50). תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- בר-גל, ד. (2012). דבר העורך. חברה ורווחה, לב (3), 3-6.
- ברק, ד. וסדן, א. (2009). מארגנים לשינוי חברתי בישראל: ממצאי מחקר. בתוך: א. סדן, עבודה קהילתית: שיטות לשינוי חברתי (עמ' 365-389). תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- גיא, ע. (2011). הבדלים בערכים של סטודנטים מתחומי לימוד שונים בתחילת לימודי הב"א ובסיומם. חברה ורווחה, לא, 345-363.
- וייס-גל, ע. וגל, ג' (2011). פרקטיקת מדיניות בעבודה סוציאלית. ירושלים: מאגנס.
- וייס-גל, ע. ופילוסוף, ר. (2013). מהותה של פרקטיקת המדיניות בעבודה סוציאלית. בתוך: חובב, מ., לוונטל, א. וקטן, י. (עורכים). עבודה סוציאלית בישראל (עמ' 285-306). תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- זיו, נ. (2001). חינוך משפטי ואחריות ציבורית: על הזיקה בין הפקולטה למשפטים והקהילה שהיא מצויה בה. עיוני משפט, כה, 385-420.
- יצחקי, ח. ובוסטין, ע. (2013). עבודה סוציאלית קהילתית בישראל: בין עבר לעתיד. בתוך: חובב, מ., לוונטל, א. וקטן, י. (עורכים). עבודה סוציאלית בישראל (עמ' 213-237). תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- כורזים-קורושי, י. כץ, ח. וכרמון, א. (2009). פיתוח קהילתי בין-תחומי: מהות, עקרונות וכיווני פעולה. ירושלים: הפורום הבין-תחומי לפיתוח קהילתי, אשלים, הסוכנות היהודית, משרד הרווחה והשירותים החברתיים השירות לעבודה קהילתית, מרכז ציפורי.
- כורזים-קורושי, י. כץ, ח. וכרמון, א. (2009א). פיתוח קהילתי בין-תחומי: מהות, עקרונות וכיווני פעולה. ירושלים: הפורום הבינתחומי לפיתוח קהילתי, אשלים, הסוכנות היהודית, משרד הרווחה והשירותים החברתיים, השירות לעבודה קהילתית, מרכז ציפורי.
- כורזים-קורושי, י. מזרחי, ט., כץ, ח. וכרמון, א. (2009ב). פיתוח קהילתי בין-תחומי: תוצרי למידה תיאורטיים ויישומיים בישראל ובארצות-הברית. חברה ורווחה, כט, 85-106.
- כץ, ח. (2007). קידום חבירות בין-ארגוניות, בין-תחומיות ובין-מגזריות בשירותי רווחה. ירושלים: משרד הרווחה, האגף למחקר, תכנון והכשרה.
- כץ, ח. גרוס, ת. ואפשטיין, ב. (2012). עבודה קהילתית וסגור פוליטי במאבק נגד תוכנית ויסקונסין. חברה ורווחה, לב, 601-620.
- לכמן, מ. (2007). התפתחות הידע על החלמה בבריאות הנפש בצל המודל הרפואי, מהפכת האל-מיסוד וזיהוי תופעת ההחלמה. בתוך: מ. לכמן ונ. הדס (עורכים), בדרך אל ההחלמה — שיקום ושילוב אנשים עם מוגבלויות נפשיות בקהילה (עמ' 131-172). כפר יונה: ליתם.
- "מבט" (2012, 29 באפריל). הטלוויזיה הישראלית, ערוץ 1, [http://www.iba.org.il/?autoStartOnFirst=1, Element = true&defaultSearchTerm = 9270707&filterType = CM](http://www.iba.org.il/?autoStartOnFirst=1&Element=true&defaultSearchTerm=9270707&filterType=CM)
- מימון, א., אמולק, נ., אפשטיין, ב., גרוס, ת., ורעי, ג. (2008). ניטור ככלי לשינוי חברתי: המקרה של פרויקט

- ”עם יד על הלב” – פרויקט המעקב אחרי ”תוכנית ויסקונסין” של עמותת ”מחויבות לשלום ולצדק חברתי” ושל ”עמותת סנגור קהילתי”. ירושלים: הקרן לירושלים והקרן החדשה לישראל.
- משרד הרווחה והשירותים החברתיים (2010). דוח הוועדה לניסוח הצעה לרפורמה בשירותי הרווחה המקומיים. ירושלים: משרד הרווחה: האגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה.
- סדן, א. (1997). העצמה ותכנון קהילתי: תיאוריה ופרקטיקה של פתרונות חברתיים אנושיים. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- סדן, א. (2009). עבודה קהילתית: שיטות לשינוי חברתי. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- קאופמן, ר. (2005). מעורבות סטודנטים ומרצים בקידום הזכות לביטחון תזונתי. חברה ורווחה, כה, 531–511.
- קאופמן, ר. (2012). עשור למאבק למען צדק חברתי: היבטים ארגוניים של אקטיביזם קהילתי בבית הספר לעבודה סוציאלית. חברה ורווחה, לב, 600–579.
- קאופמן, ר. ועמס, א. (2013). עבודה סוציאלית אקטיביסטית בישראל – חסמים, אתגרים ואפשרויות. בתוך: חובב, מ., לוונטל, א. וקטן, י. (עורכים), עבודה סוציאלית בישראל (עמ' 271–284). תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- קדמן, י. (1992). החוק למניעת התעללות בקטינים וחסרי ישע – נקודת מפנה ביחס החברה הישראלית להתעללות בילדים. ביטחון סוציאלי, 38, 146–135.
- קמינסקי, ש., יודס, ג., גודס-גרינבאום, ע. (2006). קואליציית ארגונים לשם השפעה על חקיקה ויישום חקיקה. בתוך: מ. חובב ופ. גיטלמן (עורכים), מבידול לשילוב – התמודדויות עם מגבלויות בקהילה (עמ' 361–395). ירושלים: הוצאת כרמל.
- קרסט בנין, ע. (2012, 24 באפריל). בסכנת סגירה: הוסטל שיקומי ביפו לחולי נפש לאחר אשפוז. מגפון, <http://megafoon-news.co.il/asys/archives/42417>
- רוזנפלד, י. מ. (1993). שותפות – קווים לפיתוח פרקטיקה עם ולמען אוכלוסיות מובסות. חברה ורווחה, יג, 236–225.
- רוזנפלד, י. מ. (1997). למידה מהצלחות – כיצד לעצב עבודה סוציאלית ההולמת את יעדיה. חברה ורווחה, יז, 377–361.
- רועה, ד. (2008). חזון ההחלמה בכריאות הנפש. בתוך: י. טלר (עורך), בדרך למעלה: פרקים בכריאות נפש קהילתית (עמ' 177–191). חיפה: אחווה.
- שרון, א., שרשבסקי, נ., לכמן, י. בידי אורבך, מ. שגיב, א., זהבי, ט. ולבב, י. (2008). המתמודדים עם מחלות פסיכיאטריות בעיני הציבור בישראל. חברה ורווחה, כה, 36–9.
- שלו, ע. (2012, 29 באפריל). המעון בפני סגירה, ולעשרות פגועי נפש אין לאן ללכת. וואלה חדשות, <http://news.walla.co.il/?w=90/2528768>
- Anderson, D. K., & Harris, B. M. (2005). Teaching social welfare policy: A comparison of two pedagogical approaches. *Journal of Social Work Education, 41*, 511–526.
- Bargal, D. (1981). Social values in social work: A developmental model. *Journal of Sociology and Social Welfare, 1*(8), 45–61.
- Barretti, M. (2004). The professional socialization of undergraduate social work students. *The Journal of Baccalaureate Social Work, 9*(2), 9–30.
- Chandler, S. K. (2009). Working hard, living poor: Social workers and the movement for livable wages. *Journal of Community Practice, 17*, 170–183.
- Council on Social Work Education (CSWE) (2008). Educational policy and accreditation standards. Retrieved from: <http://www.cswe.org/File.aspx?id=41861>
- Cummins, L. K., Byers, K. V., & Pedrick, L. (2011). *Policy practice for social workers: New strategies for a new era* (updated edition). Boston, MA: Allyn & Bacon.

מאבק למניעת סגירתו של הוסטל לנפגעי נפש: מעורבות סטודנטים לעבודה סוציאלית בפרקטיקת מדיניות

- Derigne, L. (2011). Teaching social policy: Integration of current legislation and media resources. *Journal of Teaching in Social Work, 31*, 224–231.
- Figueira-McDonough, J. (1993). Policy practice: The neglected side of social work intervention. *Social Work, 38*, 179–188.
- Gibbons, J., & Gray, M. (2005). Teaching social work students about social policy. *Australian Social Work, 58*, 58–75.
- Guy, A. (in press). Vocational choice and attitudes toward welfare policy. *British Journal of Social Work*.
- Hare, I. (2004). Defining social work for the 21st century: The International Federation of Social Workers' revised definition of social work. *International Social Work, 47*, 407–424.
- Haynes, K., & Mickelson, J. (2009). *Affecting change: Social workers in the political arena* (7th ed.). Boston, MA: Prentice Hall.
- Hofer, R. (2006). *Advocacy practice for social justice*. Chicago, IL: Lyceum.
- Iarskaia-Smirnova, E., & Romanov, P. (2013). Social workers affecting social policy in Russia. In J. Gal & I. Weiss-Gal (Eds.), *Social workers affecting social policy: An international perspective* (pp. 101–120). Bristol, England: Policy Press.
- Iarskaia-Smirnova, E., & Sorokina, N. (Eds.). (2012). *Social workers as agents of change*. Moscow: Variant: GSPGS (Russian).
- International Federation of Social Workers (IFSW) (2000). Definition of social work. Retrieved from: <http://www.ifsw.org/Publication/4.6e.pub.html>
- Jansson, B. S. (2008). *Becoming an effective policy advocate: From policy practice to social justice* (5th ed.). Belmont, CA: Thomson, Brooks/Cole.
- Leff, J., & Warner, R. (2006). *Social inclusion of people with mental illness*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Martinez-Roman, M. A. (2013). Social workers affecting social policy in Spain. In J. Gal & I. Weiss-Gal (Eds.), *Social workers affecting social policy: An international perspective* (pp. 121–142). Bristol, England: Policy Press.
- Mendes, P. (2013). Social workers affecting social policy in Australia. In J. Gal & I. Weiss-Gal (Eds.), *Social workers affecting social policy: An international perspective* (pp. 17–38). Bristol, England: Policy Press.
- Miller, S. E. (2010). A conceptual framework for the professional socialization of social workers. *Journal of Human Behavior in the Social Environment, 20*, 924–938.
- Mondros, J. B., & Wilson, S. M. (1994). *Organizing for power and empowerment*. New York, NY: Columbia University Press.
- National Association of Social Workers (NASW) (2009). Code of ethics. Retrieved from: <http://www.socialworkers.org/pubs/code/code.asp>
- Poindexter, C. C. (1999). Promises in the plague: Passage of the Ryan White Comprehensive AIDS Resources Emergency Act as a case study for legislative action. *Health and Social Work, 24*, 35–41.
- Rapp, C. A. (2006). *The strength model: Case management with people with psychiatric disabilities*. Oxford, England: Oxford University Press.
- Rocha, C. J. (2000). Evaluating experiential teaching methods in a policy practice course: The

- case for service learning to increase political participation. *Journal of Social Work Education*, 36, 53–63.
- Rocha, C., Poe, B., & Thomas, V. (2010). Political activities of social workers: Addressing perceived barriers to political participation. *Social Work*, 55, 317–325.
- Verba, S., Schlozman, K. L., & Brady, H. E. (1995). *Voice and equality: Civic voluntarism in American politics*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Weiss-Gal, I. (2008). The person-in-environment approach: Professional ideology and practice of social workers in Israel. *Social Work*, 53, 65–75.
- Weiss, I., Gal, J., & Katan, J. (2006). Social policy for social work: A teaching agenda. *British Journal of Social Work*, 36, 789–806.
- Weiss, I., Gal, J., & Cnaan, R. A. (2004). Does social work education have an impact on social policy preferences? A three-cohort study. *Journal of Social Work Education*, 41, 29–48.
- Weiss-Gal, I., & Savaya, R. (2012). A hands-on policy practice seminar for social workers in Israel: Description and evaluation. *Journal of Policy Practice*, 11(3), 139–157.
- Wolfer, T. A., & Gray, K. A. (2012). Using the decision case method to teach legislative policy advocacy. *Journal of Teaching in Social Work*, 27, 37–59.
- Zubrzycki, J., & McArthur, M. (2004). Preparing social work students for policy practice: An Australian example. *Social Work Education*, 23, 451–464.